
CENZURĂ, CARTE ȘI BIBLIOTECI (sec. al XIX-lea)

Maria Danilov

Puține sunt acele biblioteci din Basarabia secolului al XIX-lea, colecțiile cărora au ajuns intacte până în zilele noastre. În marea lor majoritate, acele inestimabile valori spirituale s-au pierdut în negura timpului sau n-au fost descoperite încă. Cert este că, informațiile istorice asupra colecțiilor de carte din bibliotecile de altădată sunt cunoscute doar fragmentar, prin mijlocirea unor eventuale registre-catalog descoperite și/sau redescoperite printre documentele risipite în arhive, fie de stat, fie colecții particulare.

Demersul nostru se înscrie în aria de cercetare a istoricului unei biblioteci particulare din primele trei decenii ale veacului al XIX-lea, adusă în Basarabia de către profesorul Dimitrie Govdelas (1780-1831), „doctor în filozofie” la Academia Domnească din Iași. Despre faimoasa bibliotecă a profesorului grec s-a scris mai înainte (Levit 1981, 62-80). S-a scris, însă informația istorică asupra colecției de carte a fost recuperată doar parțial. Cercetătorul Efim Levit (anii '80 ai sec. XX) afirma, între altele: „*catalogul propriu-zis, deși fusese copiat în mai multe exemplare pentru toate forurile interesate, până în prezent n-a putut fi descoperit*” (Levit 1981, 74). Ce „știm” sau mai exact ce „nu știm” despre colecția de carte a lui Dimitrie Govdelas?

Câteva precizări. Înainte, însă, de a intra în unele amănunte asupra istoricului bibliotecii lui Dimitrie Govdelas, ar trebui să intervenim cu unele amănunte și/sau precizări ce nu par a fi lipsite de importanță în contextul problemei abordate. Sarcina noastră este de a lămuri și de a scoate în evidență valoarea istorică și culturală a acelei impunătoare colecții de carte ajunsă ulterior în biblioteca Gimnaziului Regional din Chișinău. Motive pentru a invoca aceste obiective sunt mai multe:

- insuficiența datelor istorice referitoare la constituirea colecției de carte din perioada ieșeană (1808-1822) a lui Dimitrie Govdelas, de până la trecerea acesteia în Basarabia;
- lipsa mărturiilor documentare referitor la trecerea lui Dimitrie Govdelas, împreună cu impunătoarea colecție de carte, în Basarabia;

- persistența unor confuzii istoriografice în legătură cu destinul ulterior al cărților intrate în posesia bibliotecii Gimnaziului Regional din Chișinău.

La fel, ar trebui să reținem că, impunătoarea colecție de carte – 2723 de volume – marea lor majoritate, fiind din sec. XVIII-XIX, în diferite limbi: greacă, germană, franceză, latină etc. – a fost adusă de la Iași în Basarabia, pe valul evenimentelor politice ce se petreceau în Principatele Române în legătură cu mișcarea eteristă.

Ar mai trebui, poate, să semnalăm din start că acea bibliotecă particulară, ajunsă în Basarabia, era într-adevăr una impunătoare și impresionantă în epocă. Și nu numai pentru Basarabia, dar chiar și pentru Principatul Moldovei de unde fusese adusă. Spre exemplu, înavușita și culta familie a boierului Roseti-Roznovanu, avea la moșia de la Stâncă, pe malul Prutului, o bogată bibliotecă adunată încă de Iordache Roseti-Roznovanu, marele vistiernic, și completată, în anii 1818-1821, de fiul acestuia Nicolae, înalt dregător, cu studii europene. Biblioteca însuma 1939 volume [catalog, 1821], ceea ce presupunea o diversitate de cărți rarissime din varii domenii: literatură și filosofie clasică și modernă, artă, politică, drept, istorie, geografie, științe naturale (Paracostea 1963, 215-216).

Cât privește anturajul spiritual al Basarabiei în primele trei decenii după anexare, apoi vom constata, că abia își anunțau începutul activităților culturale primele instituții de acest gen. Biblioteca Publică din Chișinău (fondată în 19 august 1832), conform catalogului întocmit la finele anului 1833, deținea doar 552 volume. Abia peste 10 ani, în 1843, numărul volumelor va ajunge la 2230 (1077 titluri)¹. Să mai amintim în context că biblioteca Gimnaziului Regional – căreia erau destinate cărțile donate – era, de asemenea, la prima etapă de acumulare a fondului de carte (Liceul Regional a fost fondat în 1833, septembrie 12). Adminis-

¹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 4266, f. 1-2: *Ведомость о состоящих в Кишиневской Публичной Библиотеки книгах в 1843 году.*

		Книги Французских	
		folios	
		30	
1.	2.	Книга французских обоченинъ Клементинскихъ инокъ 1. кор. Ангелуса Морфу. Парижъ 1749. —	
1.	5.	Клементинскіи листы, или историческія книги чернильни и обоченинъ Клементинскихъ кор. Антонуса Морфу. Парижъ 1742.	
1.	1.	Клементинскіи листы, историческія книги и справочныя, составленныя грав. Французскими. кор. А. Морфу. Стара 1666. —	
1.	1.	Клементинскіи листы, или историческія книги, составленныя об. Старикиныхъ и спр. Спринт 1730. 4°	
1.	1.	Клементинскіи листы, историческія книги. Парижъ, 1780.	
1.	2.	Книга конствъ и книгъ кор. Стара и спр. ист., издавна об. Спр. Спринт 1731.	
1.	1.	Клементинскіи листы. Спринт 1752.	
1.	1.		
1.	1.	Клементинскіи листы о французскомъ образовании об. Стара кор. Спр. Спринт 1742.	
1.	1.	Клементинскіи листы историческія книги за 1773. годъ. Парижъ 1781.	
1.	1.	Клементинскіи листы о французскомъ образовании об. Стара Спринт.	
1.	1.	Клементинскіи листы историческія книги. —	
1.	2.	Клементинскіи листы. Парижъ 1781. —	
1.	1.	Клементинскіи листы историческія книги. кор. Антонуса, Парижъ 811. годъ	
1.	1.	Клементинскіи листы историческія книги в историческомъ образовании. кор. — Морфу Антонуса. Парижъ 1704. —	
		8°	
1.	2.	Клементинскіи листы или справочныя историческія книги. Парижъ 1803.	
1.	2.	Клементинскіи листы историческія книги об. Стара. Парижъ V° годъ.	
1.	1.	Клементинскіи листы историческія книги об. Стара и спр. ист. и спр. ист. об. Парижъ X° годъ.	
1.	1.	Клементинскіи листы историческія книги, или справочныя историческія книги Спринт 1730. Парижъ и Стара 1810.	

Fig. 1. Catalogul cărților în franceza din colecția bibliotecii lui Dimitrie Govdelas (ANRM, F. 88, inv. 1, d. 719, f. 25).

trația țaristă a provinciei s-a arătat surprinsă și mulțumită, totodată, de oferta generoasă (dacă ne referim, în primul rând, la numărul de volume – 2723) a boierului Dimitrie Carastati.

În luna iunie 1834, ziarul *Odesskij Vestnik/Odesckui Vestnik*, într-o informație primită din Chișinău (în 18 iunie) relatează un fapt mai rar întâlnit în epocă: „*Moșierul Dimitrie Carastati a donat spre folosul așezămintelor școlare din acel ținut 2723 de cărți scrise în felurite limbi antice și moderne. Conform voinței donatorului, aceste cărți au fost destinate Gimnaziului din Chișinău, stipulându-se ca biblioteca gimnazială să fie deschisă de două ori pe săptămână pentru doritorii de a se îndeletnici cu lectora acelor cărți*” (Одесский 1834, 201). Și pentru că la acea vreme în Basarabia nu exista încă presă locală (primul ziar va fi fondat abia peste două decenii, în 1854), știrile atât de neobișnuite și relevante, totodată, au fost cunoscute publicului prin mijlocirea presei odesite. Evenimentul propriu-zis, însă, derulase ceva mai devreme, mai exact în luna mai 1833. Înainte, însă de a derula firul mărturiilor documentare din arhivele locale, din Chișinău, vom prezenta succint unele date selectiv din perioada ieșeană a lui Dimitrie Govdelas.

Dimitrie Govdelas, conflictul cu autoritățile ieșene și destinul colecției de carte. Protagonistul nostru, Dimitrie Govdelas (1780-1831), este originar din Tesalia (Grecia). Studii universitare a urmat la Pesta (1801-1803), unde și-a luat cu succes doctoratul. Obține titlul de „doctor în filozofie și profesor de arte liberale”. Apoi ceva timp a stat la Paris, în scopul de a cunoaște/cerceta filozofia și literatura franceză (Camariano-Cioran 1971, 83)². În 1808 este angajat, în bază

de contract, pe patru ani, la Academia Domnească din Iași. Pentru o leafă anuală de 3500 piaștri turcești (salariu lunar de 2000 lei), îndeplinea și funcția de administrare a Academiei și se obliga să prezinte cursul de *aritmetică, algebră geometrie și cosmografie*. Lucrurile, însă, s-au schimbat din momentul în care Dimitrie Govdelas intră în conflict cu eforul înaltei instituții ieșene, principele Scarlat Ghica. Conflictul a fost de durată (Camariano-Cioran 1971, 64). Relațiile tensionate ale acestora s-au transformat într-un conflict public în care au fost implicate atât autoritățile locale (Divanul Moldovei), cât și unii funcționari din Sankt Petersburg. Mărturie în acest sens este impresionanta corespondență cu multe detalii de epocă, atestată în surse de arhivă: scrisoarea către Divanul Moldovei din 12 septembrie 1810 și scrisorile către monarhul rus, Alexsandru I, din 29 septembrie 1811 și 18 februarie 1812 (Bulat 1929, 17-31). Nu se știe exact dacă plângerile lui Dimitrie Govdelas au fost și satisfăcute (președintele al Divanurilor în Principate la 1812 era senatorul rus V.I. Krasno-Milașevici). Oricum, după anul 1812, în unele surse de referință se constată că profesorul grec, Dimitrie Govdelas, se aciuase pe lângă Episcopia de Roman. Între timp își revede cursurile, alcătuieste manuale, compune chiar și versuri (*Câteva mici poeme morale*, Iași 1814) (Camariano-Cioran 1971, 83). Cert este, că pe la 1814 a fost rechemat la conducerea Academiei Domnești din Iași. Moment atestat, de altfel, în unele însemnări manuscrise din colecția Bibliotecii Academiei Române, în legătură cu susținerea examenelor publice la instituția ieșeană (Camariano-Cioran 1971, 84). Apoi va petrece ceva timp în Austria, unde își va edita câteva manuale, în greacă veche: *Grammaire de la langue française expliquée par la grec*, Viena 1816; *Economie practică și generală*, Viena, 1816; *Istoria filozofiei*, Viena 1817; *Elemente de aritmetică*, Iași, 1818. Va mai scoate și o ediție bilingvă a *Întâmplărilor lui Telemac*, Iași, 1820, în patru volume, din care apărea doar primul (o prima ediție se tipărise la Buda, în 1800). Cum bine s-a remarcat cândva, la Academiiile Domnești din București și Iași se utilizau „traduceri după tot ce a produs mai bun literatura didactică occidentală în toate domeniile: filozofie, istorie, literatură, economie, morală” etc.

Un alt contract încheiat cu Academia din Iași, pe o durată de 10 ani, cu leafa onorabilă și multe pri-

² Ariadna Camariano-Cioran (31 martie 1906, Peristasis, Grecia - 11 martie 1993, București). Principalele sale direcții de cercetare, materializate în numeroase studii și articole în domeniul istoriei și literaturii, s-au axat, în primul rând, pe reconstituirea filierei grecești din cultura românească, pe studiul relațiilor reciproce, istorice și literare, greco-române (circulația unor opere de Voltaire, Giovanni del Turco, Wieland, La Fontaine, Beccaria, Marmontel), precum și pe identificarea traducătorilor unor intermediare grecești. Dar opera sa de căpătâi rămâne monumentală lucrare *Academiile Domnești de la București și Iași* (1971), publicată și în limba franceză în 1974, lucrare care a primit premiul a două Academii, în țară și în Grecia. Recenzentul lucrării în Grecia, C.Th. Dimaras, considera că această carte va fi indispensabilă pentru cercetătorii învățământului românesc și grec. Se poate afirma astfel că fără aceste cercetări erudite comparatismul literar româno-grec nu ar fi posibil.

Латинскія книжки.

47
16
46
15

1	1	<u>Въ листѣ.</u> Наука о порокостивѣ. Соч. Салиуила Мор- лисса. 1615. (продолж. фарин.)
1	1	К. Горация Флакка всѣ творенія. Газета. 1615
1	1	Мрамръ Обѣтованной Земли, и пр., съ Гогр- фическими картами. Соч. Хр. Делфа. Кельвъ. 1682.
1	1	Гогр. Ралуви Трехо-Латинскій Словарь. Газета 1665.
1	1	Географическій Словарь Филиппа Меррера. Надуча. 1700.
1	1	Алвросія Калопина особличивный словарь. Лейденъ. 1681.
1	1	Карла ди Канжа древняя и новая Шмирія, или Исторія Далмачи, Кроацїи и пр. Кельвъ. 1746.
1	1	Новыя породе растлїи, по системѣ Турни- форта. Соч. Н. А. Михелиса флорентинскаго Флоренція. 1729.
1	1	Исторія растлїи или породе, Мар. Лобера 1676.
<u>Въ четвертку.</u>		
1	5	Христ. Вольфа основанія Общеї Матема- тики. Женова. 1743.
1	4	Леон. Эйлера о интегральныхъ вычисленїи С. П. Буръ. 1742.
1	1	Енфе о дифференціальномъ исчисленїи. С. П. Б. 1755.

Fig. 2. Catalogul cărților în limba latină din colecția bibliotecii lui Dimitrie Govdelas (ANRM, F. 88, inv. 1, d. 719, f. 16 001).

vilegii, a fost semnat pe 21 martie 1816. De asta dată, însă, l-a găsit în prestigioasa instituție de la Iași pe Gheorghe Asachi, care din 1814 deschisese „un clas de inginerie” (Camariano-Cioran 1971, 84-85). Grecul Govdelas, orgolios din fire, va tensiona mult relațiile cu clasele conduse de Gheorghe Asachi și care, de fapt, s-au redus în final la o rivalitate personală deschisă. Memoriul scris în 1819 este o mărturie în plus față de situația incertă și caracterul subiectiv al celor enunțate vizavi de relațiile acestuia cu Gheorghe Asachi (Camariano-Cioran 1971, 85).

Evenimentele ce s-au produs în Principatele Române către anul 1821 au marcat totalmente destinul ulterior al cărturarului grec. Se cunosc date foarte vagi din acei ani: se susține, precum că a pribegit în Polonia. A editat *Histoire d'Alexandre le Grand suivant les écrivains orientaux avec des notes géographiques et historiques*, Varșovia, 1822 (*Istoria lui Alexandru cel Mare, după scriitorii orientali cu note geografice și istorice*). În prefața aceluia volum vorbește despre nenorocirile sale în timpul Eteriei. Tocmai terminase de tradus *Istoria persană* și era gata să-și publice lucrarea, când turcii, intrați în Iași, „i-au distrus manuscrisele grecești ascunse în Biserica Sf. Atanasie”. Această pierdere irecuperabilă „îmi este mai dureroasă decât a întregii averi agonisite”, mărturisea Dimitrie Govdelas. Era acea carte „rolul muncii de peste cincisprezece ani – în filozofie, matematică, economie, morală și alte domenii de literatură”.

Peregrinările lui Dimitrie Govdelas în Basarabia (11 martie 1822 - 1 aprilie 1825). În urma „hatișerifului” lui Ioniță Sturdza (1822), grecilor li s-a interzis să se așeze în Principatele Române. Astfel, refugiul lui Dimitrie Govdelas în Polonia a fost prelungit ulterior în Basarabia.

Mărturiile depozitate în arhivele din Chișinău atestă precum că, pe 11 martie 1822, prin punctul de hotar de la Noua Suliță a trecut „supusul Moldovei, doctorul Demetru Govdelas, cu slujitorul Ioahan, ce are bilet de trecere cu nr. 220, eliberat pe 5 martie 1822, de către administrația austriacă a regiunii Cernăuți. Supusul Moldovei se îndreaptă în Basarabia spre ținutul Iași cu nevoi personale, pe termen de o lună”³. Informațiile documentare referitor la aflarea acestuia în Basarabia sunt neiertător de scunde. Este de presupus

că o fi stat pe aceste meleaguri vreo trei ani, timp în care reușește să-și aducă de la Iași, sau poate din refugiul polon, din Varșovia, o bună parte din biblioteca sa. De fapt, din ceia ce mai rămăsese din colecția de carte de altădată, adunată cu atâta râvnă pe parcursul întregii sale vieți. Cert este că documentele arhivelor din Chișinău n-au înregistrat trecerea acestuia împreună cu impunătoarea colecție de carte⁴. Și totuși, cărțile au ajuns în Basarabia. Este de presupus că biblioteca lui Dimitrie Govdelas a fost adusă în Basarabia între anii 1822-1825.

Alteceva au înregistrat sursele arhivelor din Chișinău: un raport al Consiliului medical din Tighina, din 12 martie 1824, adresat către guvernatorul civil, Constantin Catacazi, din care aflăm, precum că „locuitorul orașului Iași, din Principatul Moldovei, Dimitrie Govdelas, a fost numit de către Guvernatorul General al Novorossiei în funcție de medic al ținutului Bender [Tighina]. Acesta, însă, în legătură cu plecarea în străinătate, n-a acceptat postul”⁵.

Informațiile aduse în discuție sunt, fără îndoială, contradictorii și nu ne oferă un tablou plauzibil al preocupărilor, din perioada aflării în Basarabia, a fostului profesor de la Academia Duhovnicească din Iași, grecul Dimitrie Govdelas. Cert este că, în data de 1 aprilie 1825, Dimitrie Govdelas a împrumutat 335 galbeni olandezi de la boierul basarabean Dimitrie Carastati, lăsând în schimb câteva lăzi cu cărți, în număr de 2723 volume, asumându-și, totodată, obligația de a achita lunar o dobândă în raport de unu la sută. Probabil, după dată amintită – 1 aprilie 1825 – a plecat în străinătate, lăsând gaj biblioteca, unica sa avere spirituală, în grija boierului Dimitrie Carastati. Alte surse istoriografice atestă, în 1828, prezența sa într-un oraș din Germania, la München (Camariano-Cioran 1971, 104-106). După toate acele peregrinări a revenit la Iași, unde a și decedat în 1831. Vom urmări, în continuare, în baza surselor celor dintâi, care a fost destinul colecției de carte adusă în Basarabia, în urma refugiului basarabean al lui Dimitrie Govdelas.

Documentar. Știri oficiale. Mărturiile referitoare la destinul cărților din biblioteca profesorului grec Dimitrie Govdelas – ajunse la Chișinău – au acoperire documentară în colecțiile arhivelor

³ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 814, f. 217.

⁴ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 909, f. 91.

⁵ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 909, f. 91.

din Chișinău: Fondul Guvernatorului civil al Basarabiei (1834-1847)⁶ și cel al Adunării Nobilimii basarabene (1833-1834)⁷. Corpul de documente se prezintă sub forma unei corespondențe oficiale a boierului Dimitrie Carastati, cel care a donat colecția de carte, cu șefii provinciei. Corespondența a fost de durată: aproape 14 ani. Acest fapt își are explicația, de altfel, în sistemul administrativ-politițienesc al regimului de ocupație țaristă în Basarabia. Primul document ce ne dezvăluie esența mașinii birocratice din anturajul funcționarilor imperiali este „cererea” înaintată de către boierul Dimitrie Carastati „Înălțimii Sale, Mareșalului Nobilimii Oblastei Basarabia, Egor Ivanovici Dimitriu”⁸.

Cerere. Boierul basarabean nobilul Dimitrie Carastati „*Străinul Dimitrie Govbela⁹, doctor în filozofie, în data de 1 aprilie 1825, a împrumutat de la mine 335 galbeni olandezi, asumându-și obligația de a achita o dobândă de unu la sută, lăsând în schimb lăzi cu cărți în număr de 2723 vol. Sus-numitul Govdelas a decedat la anul 1831, la Iași, în timpul holerei. Și pentru că nimeni din moștenitorii acestuia nu s-a prezentat să-mi restituie datoria, eu, pătruns de anumite obligații morale, am decis să jertfesc aceste cărți în număr de 2723 volume pentru binele obștesc.*

Rog, Înălțimea Voastră, să le cercetați și să înștiințați șefii mai mari, ca aceștia, la rândul lor, să le direcționeze acolo unde cred ei, că aceste cărți vor aduce folos public. De asemenea, vă comunic, precum că acele cărți, eu nu le-am numărat. Pentru a fi aduse în ordine este nevoie ca cineva dintre nobilii din cancelaria Înălțimii Voastre să fie numiți în acest scop. Și mai mult, prin mijlocirea Înălțimii Voastre, să fie înaintat un demers către reprezentanța oficială din Moldova, ca aceasta să ne înștiințeze în cazul în care se va găsi vreun moștenitor al decedatului Govdelas, ce și-ar dori să răscumpere biblioteca, sau să

*achite suma totală și procentele ce se cuvin în folosul acelei instituții a oblastei, căreia guvernatorul general va găsi de cuviință să i se distribuie cărțile dăruite. 23 mai 1833*¹⁰.

Documentul citat este deosebit de relevant și ne îndeamnă să scoatem în evidența câteva momente semnificative în legătură cu subiectul luat în dezbateră.

- Mai întâi, vom observa că cifra enunțată de 2723 volume era doar una preventivă, stipulată în actul de gaj. Pentru că, boierul Dimitrie Carastati nu număraseră acele cărți depozitate în lăzi.
- Apoi, inițiativa de a înainta un demers către reprezentanța oficială a Consulatului Rus din Moldova, în scopul de a depista vreun moștenitor al cărților rămase în Basarabia, îi aparține în întregime lui Dimitrie Carastati. Moment foarte important, de altfel, pentru a urmări șirul evenimentelor derulate în legătură cu destinul cărților ajunse la Chișinău. Funcționarii imperiali vor exploata la maximum acest motiv invocat – al moștenitorului cărților – de la Iași, în scopul de a întoarce colecția de carte peste hotarul Imperiului Rus.
- Si, nu în ultimul rând, observăm, precum că donația de carte a boierului Dimitrie Carastati de la Unțești, era un gest dezinteresat și demn de toată admirația contemporanilor. Pentru că chiar și în cazul în care ar fi fost găsit moștenitorul doritor să răscumpere acea faimoasă bibliotecă, banii, oricum urmau să fie distribuiți în folosul acelei instituții din Basarabia, căreia guvernatorul general „va găsi de cuviință”¹¹.

Nobilul Dimitrie Carastati și ambițiile lui culturale. Oficialitățile imperiale, în persoana guvernatorului general de la Odesa, contele Mihail Voronțov, într-o adresă expediată pe numele șefului oblastei din Chișinău, în 2 august 1833, a exprimat verbal gestul său de mulțumire: „[...] Printre altele fie spus, am deosebită plăcere, și rog să aduceți mulțumiri, de la numele meu, boierului Dimitrie Carastati, pentru gestul său de binefacere în folosul public, în scopul răspândirii învățământului în regiune. Vă asigur că neapărat voi comunica despre toate acestea domnului ministru al Afacerilor Interne”¹². Bineînțeles

⁶ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2048: *Corespondența Guvernatorului General al Novorossiei la adresa guvernatorului civil al Basarabiei privitor la actul de donație a colecții de carte pentru folosul așezămintelor de învățământ de către moșierul Dimitrie Carastati* (70 file).

⁷ ANRM, F. 88, inv. 1, d. 719 (60 file).

⁸ ANRM, F. 88, inv. 1, d. 719; Vezi: *Переписка с Бессарабским генерал губернатором о пожертвование дворянином Дмитрием Карастати книг для бессарабских училищ* (în arhiva nobilimii basarabene acest dosar a fost inventariat sub nr. 44 (1833). 23 mai 1833 - 25 iunie 1836, 60 f.).

⁹ Numele profesorului ieșean Dimitrie Govdelas este trecut greșit în sursele arhivelor din Chișinău. Vom cita în continuare după surse: „Gobdelas”.

¹⁰ ANRM, F. 88, inv. 1, d. 719, f. 1.

¹¹ ANRM, F. 88, inv. 1, d. 719, f. 2.

¹² ANRM, F. 88, inv. 1, d. 719, f. 5.

că mareșalului Adunării Nobilimii, în *Memoriul* adresat către oficialii din Odesa, în 29 decembrie 1833, cerea ceva mai mult – ordinul Sf. Vladimir, clasa a 4-a¹³. Urmând acestui scop anume, boierul Dimitrie Carastati, către 1 decembrie 1834, avea alcătuit un formular de serviciu¹⁴. Credem, că tocmai este locul să încercăm o succintă prezentare a activităților culturale și/sau de binefacere desfășurate de către boierul/nobilul Dimitrie Carastati în Basarabia.

La data completării formularului „de state” Dimitrie Carastati, avea 46 de ani (n. 1788). Avea moșii în județele Orhei și Iași. În anii 1819 și 1829, a contribuit personal la lichidarea epidemiilor de ciumă și holeră în Basarabia¹⁵. Nu moștenise multă avere, însă reușise să-și extindă moșiile, pentru că avea către acea vreme tocmai patru: una în județul Orhei, la Seliște, sat cu 160 de gospodării; trei în județul Iași, la Unțești – cu 70; la Toderești – cu 80 și la Pârlița – cu 140¹⁶.

S-a afirmat, precum că el nu aparținuse nobilimii de vază a ținutului, iar „numele lui lipsește dintre participanții la primele alegeri nobiliare din 1818 și 1821 și nu figurează printre boierii care fuseseră încorporați în nobilimea rusă și trecuți în registrele genealogice” (Крупенский 1912, 17-20, 27-28).

Prețioase informații se regăsesc la compartimentul „funcții ocupate”. În 1819, Dimitrie Carastati este responsabil și participă activ la lichidarea consecințelor molimelor de ciumă și holeră din județul Iași, fapt pentru care i s-a adresat „o mulțumire de la numele Monarhului” (retransmisă prin general-locotenentul Inzov la 27 martie 1822). Mai este membru al Comisiei speciale din Bălți „pentru ajutorarea celor săraci”. Dăruise o cantitate importantă de pâine orașului ce se afla în carantină. Moment apreciat de autoritățile oblatei (14 ianuarie 1830 – i s-a adresat „o mulțumire” din partea Mareșalului Nobilimii). A mai fost ales candidat în funcția de mareșal al nobilimii din județul Iași (1831-1834), funcție pe care o deține cu multă ambiție și încredere în rostul unei munci de binefacere către societate¹⁷.

¹³ Nu se cunoaște exact dacă această frumoasă intenție a mareșalului nobilimii basarabene a fost realizată.

¹⁴ ANRM, F. 88, inv. 1, d. 719, f. 13.

¹⁵ ANRM, F. 88, inv. 1, d. 719, f. 13-14.

¹⁶ ANRM, F. 88, inv. 1, d. 719, f. 47-48.

¹⁷ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2048, f. 35-36; F. 88, inv. 1, d. 719, f. 47-48. Formularul de serviciu este semnat în original de către interimarul mareșalului nobilimii din jud. Orhei.

Nobilul basarabean ispitit în intențiile generoase de a face bine – la solicitarea guvernatorului general al Novorosiei și Basarabiei – a dăruit o bucată/un lot de pământ din moșia sa de la Unțești, pentru locul de veghere a „monumentului cneazului Potemkin”. La fel, îndemnat de „râvnă pentru folosul obștesc”, în 23 mai 1833, a donat acea faimoasă bibliotecă pentru tinerimea basarabeană care era instruită la Gimnaziul din Chișinău. Ultimele două fapte ale boierului Carastati au devenit cunoscute – prin concursul presei – nu numai publicului din Novorossia, ci și din tot restul imperiului (Северная 1835, 707; Levit 1981, 66).

Alte știri răzlețe despre ambițiile culturale ale nobilului Dimitrie Carastati pot fi recuperate din alte surse ale arhivelor locale. El este inițiatorul unui proiect cultural de organizare a unei școli parohiale (urmau să fie primiți copii din toate stările sociale) pe moșia sa de la Unțești și care urma să aibă întreținere pe contul personal. Găsind acea propunere „bună de urmat”, eforul onorific al Gimnaziului din Chișinău, stolnicul Nicolae Catargiu, îl înștiința pe guvernator – în 26 ianuarie 1844: „Înălțimea Voastră, Nobilul și boierul din județul Iași, Dimitrie Carastati a înaintat un demers în 12 decembrie, nr. 1843, în care solicită aprobarea proiectului de organizarea a unei școli parohiale pe moșia sa din Unțești, care va purta numele Dimitrie Carastati. Școala va fi întreținută pe cont propriu, și roagă să intervină drept mijlocitor în realizarea acestei inițiative. Alăturat va prezint proiectul înaintat de boierul Carastati, rugând, totodată, să apelați către instanțele superioare pentru a susține proiectul” (Levit 1981, 66)¹⁸. O adresă identică prin conținut Nicolae Catargi a înaintat și către Mareșalul Adunării Nobilimii în 17 februarie 1844¹⁹. Proiectul organizării unei școli laice, deschisă pentru toate stările sociale din mediul rural era unul destul de îndrăzneț la acea vreme.

Problema catalogului: traducerea titlurilor în limba rusă (25 mai 1833 - 5 decembrie 1833). În data de 25 mai 1833, mareșalul Adunării Nobilimii locale, Iordache Dumitriu (1831-1841), a dispus către nobilul Nicolae Demi,

¹⁸ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 4467, f. 1: *Переписка по ходатайству помещика Дмитрия Карастати о проекте учреждения в своем имени приходского училища содержащего за свой счет.*

¹⁹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 4467, f. 5.

paharnicul Ivan Galanu și asesorul de colegiu Nicolae Harita, ca aceștia din urmă să ia în primire cărțile donate de către boierul Dimitrie Carastati²⁰. Sarcina încredințată acestora, de catalogare a cărților, nu a fost defel ușoară. În paralel trebuie să subliniem, ca mareșalul Adunării Nobilimii Iordache Dumitriu, a înștiințat despre donația de carte înaltele fețe ale guvernării oblastei, inclusiv pe general-governatorul Novorossiei și Basarabiei, contele Mihail Semionovici Voronțov (1823-1844).

Mărturiile de arhiva, însă, n-au conservat adresa lui Iordache Dumitriu către șeful oblastei de la Odesa²¹. Ceea ce putem susține cu certitudine este că, textul a fost expediat în aceeași zi cu adresa semnalată deja, – către nobilii Nicolae Demi, Ivan Galanu și Nicolae Harita, adică pe 25 mai 1833. Acest fapt are acoperire documentară în adresa de răspuns a guvernatorului General al Novorossiei către mareșalul nobilimii, din **2 August 1833**: „Am primit raportul Domniei Voastre din 25 mai curent, nr. 237. Între timp, am înștiințat serviciul Consulatului Rus în Moldova, de la Iași, despre rugămintea nobilului Dimitrie Carastati, ca aceștia la rândul lor să înștiințeze moștenitorii doctorului Gobdela, dacă aceștia din urmă sunt gata să răscumpere biblioteca. Dorința lui Dimitrie Carastati este ca – banii sau cărțile – să fie destinați pentru tineretul studios al Basarabiei. Printre altele fie spus, am deosebita plăcere, și rog să aduceți de la numele meu mulțumiri boierului Dimitrie Carastati, pentru gestul său de binefacere în folosul public, în scopul răspândirii învățământului în regiune. Va asigur că, neapărat voi comunica despre toate acestea domnului ministru al Afacerilor Interne. De asemenea, rog, catalogul acelor volume, odată întocmit, neîntârziat să mi-l transmiteți”²².

Munca asupra întocmirii catalogului a durat aproape cinci luni – din 25 mai până la 6 noiembrie, 1833. Cărțile, depozitate în lăzi, după cum ne mărturisise boierul Dimitrie Carastati, nu le număraseră. Acestea au zăcut acolo timp de opt ani (1825-1833). În urma unei selecții preventive a cărților a fost întocmit un raport oficial.

Raport, nr. 472, noiembrie 6, 1833. Către mareșalul Adunării Nobilimii, Iordache Dumitriu. Subsemnații: nobilii Nicolae Demi, paharnicul Ioan Galanu și funcționarul civil de gradul 14, Nicolae Harita²³. „În urma adresei oficiale din 25 mai curent, nr. 1240, 1241 și 1242, nouă ne-a revenit sarcina alcătuirii unui catalog amănunțit al cărților donate de către moșierul județului Iași, nobilul Dimitrie Carastati, pentru folosul tinerilor din școlile basarabene. În legătură cu alcătuirea acestui catalog, avem onoarea a Vă comunica faptul că au fost identificate volume scrise în diferite limbi: în elino-greacă, în latină, în franceză, în germană, în engleză și o parte neînsemnată în rusă. Mai mult. S-a constatat că realmente sunt nu 2723, ci doar 2707 volume. Acest Catalog este întărit prin semnăturile noastre și înainte de a fi prezentat Înălțimii Voastre, noi îndrăznim să-l prezentăm pentru confirmare în Adunarea Nobilimii.

De asemenea, considerăm că, odată ce cărțile ce au aparținut doctorului în filozofie Dimitrie Gobdela, care atunci când era în viață, împrumutând bani de la nobilului Dimitrie Carastati, iar acesta din urmă, în dorința de a dona acele cărți, a prevăzut și unele clauze, precum că în cazul în care vreun moștenitor al doctorului Govdelas va dori să răscumpere cărțile achitând și comisionul convenit, atunci acela va primi cărțile înapoi, noi am găsit de cuviință să se procedeze după cum urmează. Între altele fie spus, dintre acele cărți, conform datelor înregistrate de către regretatul Govdelas, erau 1414 volume în limba greacă, inclusiv: 420 de aritmetică, 833 de gramatică franceză și 164 de economie practică. Astfel, au fost reținute câte un exemplar din fiecare pentru bibliotecă, restul cărților nu mai sunt de folos pentru instituția școlară, cu atât mai mult cu cât rămân fără ladă. Or, aceste volume ar putea fi de real folos pentru fiul moștenitor al lui Govdelas, care a condiționat această Bibliotecă lui Carastati. Mai mult, aceste cărți i-ar fi fost un sprijin material considerabil în starea lui complet neapărată și neajutorată.

De aceea, credem ca ar fi binevenit, Înălțimea Voastră, să întreprindeți un demers către șefii oficiali, în care să apărați dreptul fiului moștenitor, ca acestuia, odată cu atingerea majoratului să i se pună la dispoziție toate cele 1427 volume,

²⁰ ANRM, F. 88, inv. 1, d. 719, f. 4-5.

²¹ Arhivele nobilimii pe acești ani sunt incomplete și abundă în ciorne/texte greu de citit. Instituția nobililor basarabeni era în faza de constituire.

²² ANRM, F. 88, inv. 1, d. 719, f. 5-8.

²³ ANRM, F. 88, inv. 1, d. 719, f. 8-9 v.

*munca de o viață a bunului său tată. Cu atât mai mult cu cât acele volume donate gimnaziului de către boierul Dimitrie Carastati, culegeri alese în diferite limbi, nu numai că acoperă sumă înprumutată de tatăl său, ci întrec cu mult valoarea lor. Apoi, acele 1427 volume în limba greacă nu au o prea mare valoare pentru bibliotecă*²⁴. Acest demers al nobililor Nicolae Demi, Ioan Galanu și Nicolae Harita, demn de toată atenția, nu se știe dacă a avut un ecou din partea marelui nobilimii.

Problema cărților selectate și catalogate, în această etapă, era de altă natură. Acestea urmau să fie revăzute în scopul de a fi traduse – toate titlurile înregistrate în catalog – în limba rusă. Nu putem decât bănuși care au fost motivele unor asemenea cerințe. Mărturiile scunde de care dispunem nu ne dezvăluie mai mult nimic în această privință. Or, cărțile supuse cenzurii în imperiul țarist erau verificate în baza unor registre speciale elaborate în diferite limbi. Și atunci, care era rostul traducerii titlurilor în limba rusă? Cui aparține această „inițiativă”, cine a înaintat astfel de cerințe? Situația intervenită în problema catalogului s-a complicat mult.

1833, decembrie 7, nr. 503. Adresa consilierului Vasili Ozerov către mareșalul Adunării Nobilimii.

„Milostive Domn, Egor Nicolaevici, conform cerinței Înălțimii Voastre, din 16 noiembrie, curent, nr. 46, delegată mie, profesorii de la Gimnaziul regional urmau să traducă titlurile cărților în limba rusă din așa-numita „bibliotecă” donată de către boierul Carastati, pentru a Va pune la dispoziție, cât mai repede posibil, o versiune tradusă a Catalogului. În legătura cu situația intervenită, Vă aduc la cunoștință faptul că limba greacă – conform Statutului în vigoare, se predă la Gimnaziu doar în clasele superioare, care, de altfel, încă nu s-au deschis. De aceea, încă nu avem angajați profesori la acest obiect. Respectiv, traducerea titlurilor din greacă nu s-a făcut. Celelalte titluri din Catalog au fost deja traduse, fapt despre care am onoarea să Va comunic” [semnat Vasili Ozerov]²⁵.

Vom observa, mai întâi, că documentul citat este, fără îndoială, o mărturie elocventă, o certitudi-

ne clară că inițiativa traducerii titlurilor în limba rusă îi aparține mareșalului nobilimii.

Și doi: „traducerea titlurilor din greacă în rusă nu s-a făcut”. Or, acest argument este un răspuns direct la întrebările anunțate din capul locului: Ce „știm” sau ce „nu știm” despre biblioteca lui Dimitrie Govdeals?

Răspunsul poate fi doar unul echivoc: registrele-catalog identificate în colecțiile fondului mareșalului Nobilimii basarabene, cele ce țin de titluri traduse în rusă – din latină,²⁶ franceză²⁷, germană²⁸ – de către profesorii gimnaziului din Chișinău, reprezintă integral colecția de documente păstrate/ajunse până la noi, referitor la volumele din biblioteca lui Dimitrie Govdelas²⁹. Repetăm: catalogul cărților în limbă greacă lipsește din motivul că n-au fost traduse titlurile. Mai exact, nu avea cine să le traducă. Cert este că, informațiile asupra titlurilor în limba greacă ar putea fi recuperate în baza altor surse indirecte ce pot fi decodificate, eventual, în arhivele locale. Odată adunate toate aceste informații risipite prin diverse fonduri de arhive, fie locale, de la Chișinău, fie de la Iași – ar putea vărsa mai multă lumină în acest discurs istoriografic.

Memoriul mareșalului nobilimii și estimarea colecției de carte. Textul memoriului este înregistrat cu data de 29 decembrie 1833 și adresat către Guvernatorul general al Novorossiei și Basarabiei: *„Îndeplinind dispoziția Domniei Voastre din 2 August curent, nr. 13101, am onoarea să Vă prezint catalogul cărților din colecția donată de către boierul jud. Iași, nobilul Dimitrie Carastati, în folosul tinerilor învățăcei din regiune. În privința catalogului propriu-zis consultat de mine, voi remarca faptul că această colecție de carte este, fără îndoială, o achiziție strălucită pentru Gimnaziul Regional, fiind o bibliotecă completă din cele mai alese scrieri ale autorilor clasici, sau dintre cei renumiți de scrieri beletristice, – toate necesare pentru procesul de studii creative ale tinerilor. În sfârșit, chiar dacă întreaga colecție o apreciam doar la prețul cel mai mare de 80 mii ruble/ asignații, oricum, nobilul Dimitrie Carastati, care și-a adus prinusul obștesc printr-o contribuție atât de importantă merită să fie propus de către Înălțimea Voastră,*

²⁶ ANRM, F. 88, inv. 1, d. 719, f. 15-24.

²⁷ ANRM, F. 88, inv. 1, d. 719, f. 32-35.

²⁸ ANRM, F. 88, inv. 1, d. 719, f. 32-35.

²⁹ ANRM, F. 88, inv. 1, d. 719, f. 36.

²⁴ ANRM, F. 88, inv. 1, d. 719, f. 8, v.

²⁵ ANRM, F. 88, inv. 1, d. 719, f. 10.

în baza *Ucazului imperial din 12 decembrie 1801, pentru ordinul Sf. Vladimir, clasa a 4-a*³⁰. Se cuvine să remarcăm și faptul că, textul memoriului se regăsește și în colecția de documente din fondul guvernatorului civil al Basarabiei³¹.

Actul de predare a bibliotecii. Este deosebit de important să consemnăm acest eveniment cultural – actul de predarea și/sau intrare a cărților donate de către boierul Dimitrie Carastati, în colecția bibliotecii Gimnaziului regional din Chișinău. Pentru că, acest fapt istoric confirmă cu certitudine, că voința donatarului a fost îndeplinită. Sursele ce ne stau la îndemână ne permit să reconstituim un tablou, pe cât posibil, apropiat realității.

Amintim în context că, imediat după depunerea cererii de donație a colecției de carte de către boierul Dimitrie Carastati, în aceeași zi de 25 mai 1833, mareșalul Adunării Nobilimii (adresa oficială din 25 mai curent, nr. 1240, 1241 și 1242) a dispus către nobilii Nicolae Demi, paharnicul Ioan Galanu și funcționarul civil Nicolae Harita să purceadă la întocmirea unui catalog (de fapt, este vorba de un registru de inventariere a cărților), în baza căruia cărțile să fie transmise la biblioteca Gimnaziului Regional. Corespondența oficială între diverse instituții imperiale ale provinciei în legătură cu procedura propriu-zisă, de predare a cărților, poate fi urmărită începând cu data de 1 noiembrie 1834. Pavel Strucikov, directorul interimar al școlilor din Basarabia, îl informa pe Pavel Fiodorov, guvernatorul Basarabiei, precum „că biblioteca donată încă nu poate fi transmisă din cauza „neprezentării nobilului Galano”, care deținea cărțile³². Totodată, acesta recomandă șefului de gubernie să recurgă la unele constrângeri ce ar fi în măsură „să-l oblige pe paharnicul Galano să transmită cărțile ce i-au fost încredințate”³³.

Actul de predare a bibliotecii a fost târăgănat la nesfârșit. La anumite etape au fost implicate și serviciile poliției pentru a urgenta transmiterea cărților în biblioteca Gimnaziului. Mărturiile ne îndeamnă să constatăm că, în cele din urmă, șeful de gubernie a apelat la serviciile Direcției de jandarmi din Chișinău. În urma intervenției acestora, faptele au derulat astfel:

- În data de 16 noiembrie 1834, interimarul șefului de poliție din Chișinău raporta către guvernator precum că „o parte din cărți a și predat-o”. Cât privește cealaltă parte din cărțile de colecție, apoi responsabil era nobilul Nicolae Demi, care „nu se afla în acele zile în Chișinău”. Era plecat³⁴.
- În data de 4 decembrie 1834, nobilul Ioan Galano – în lipsa lui Nicolae Demi – a decis să depună cărțile (despre aceasta era înștiințat guvernatorul)³⁵.
- În data de 16 decembrie 1834, Pavel Strucikov raporta guvernatorului civil că pe 15 decembrie 1834 bibliotecarul Tihomirov, profesor superior la Gimnaziul Regional, a luat în primire cărțile³⁶.

În actul de intrare a colecției depuse sunt arătate următoarele cifre: 1536 volume în limba greacă, 336 – în latină; 541 – în franceză; 212 – în germană; 3 – în engleză; 2 – în italiană; 1 – în maghiară; 8 – în rusă. Se specifica, între altele, că „*un număr impunător alcătuiesc cărțile de autor ale profesorului Dimitrie Govdelas, acestea ajung la numărul de 1407 volume*”³⁷. Să mai adăugăm că, actul de predare a bibliotecii donate n-a fost consemnat de o solemnitate a oficialităților pe potrivă importanței evenimentului. Dimpotrivă, în procedura de transmitere a cărților au fost implicate și serviciile poliției, ceea ce nu putea să-i imprime festivitate (Levit 1981, 77). Abia în data de 2 ianuarie 1835 (cu întârziere de aproape o lună), directorul Eforului școlar din Basarabia, Pavel Strucikov, a comunicat șefului de gubernie că procedura de transmitere a bibliotecii s-a finisat.

În colecțiile Fondului *Adunării Nobilimii* basarabene s-a păstrat catalogul titlurilor traduse în latină³⁸, franceză³⁹, germană⁴⁰ și alte exemplare incomplete⁴¹.

Pericolul înstrăinării cărților. Este tocmai cazul să intervenim cu unele precizări asupra colecției de carte intrată în posesia bibliotecii Gimnaziului regional din Chișinău. În raportul din 2 ianuarie 1835 (vezi mai sus), semnat de consilierul de colegiu V. Ozerov, către șefului de gubernie

³⁴ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2048, f. 27.

³⁵ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2048, f. 30.

³⁶ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2048, f. 38.

³⁷ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2048, f. 39.

³⁸ ANRM, F. 88, inv. 1, d. 719, f. 15-24.

³⁹ ANRM, F. 88, inv. 1, d. 719, f. 25-32.

⁴⁰ ANRM, F. 88, inv. 1, d. 719, f. 32-35.

⁴¹ ANRM, F. 88, inv. 1, d. 719, f. 36.

³⁰ ANRM, F. 88, inv. 1, d. 719, f. 37-39.

³¹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2048, f. 7.

³² ANRM, F. 88, inv. 1, d. 719, f. 20.

³³ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2048, f. 23

nie, privitor la finisarea procedurii de predare a cărților, erau consemnate și alte date de referință. În urma inventarierii/ catalogării întregii colecții donate s-au constatat următoarele:

- Din numărul total de 2675 de cărți, exceptând cele cenzurate, lipsesc 12 volume. Unele exemplare sunt grav deteriorate.
- Au fost identificate 30 de volume ce nu se regăsesc în „catalogul” de donație.
- 1536 – în greacă; 366 – în latină; 541 – în franceză; 212 – în germană; 3 – în engleză; 2 – în italiană; 1 – în maghiară și 8 – în rusă.
- Trei exemplare din compunerile lui Dimitrie Govdelas sunt manuale și alcătuiesc 1407 de exemplare. Conform datelor înregistrate de către regretatul Govdelas, în colecția bibliotecii erau 1427 volume în limba greacă, inclusiv: 420 de aritmetică, 833 de gramatica franceză (*Grammaire de la langue française expliquée par les grecs*, Viena 1816) și 174 de economia practică (*Economie practică și generală*, Viena, 1816)⁴².

Constatăm că exemplarele de autor ale profesorului grec Dimitrie Govdelas alcătuiau aproape o jumătate din numărul cărților aduse în Basarabia. Tocmai de aceea Pavel Strucikov propune de „a se vinde surplusul” de manuale de autor ale lui D. Govdelas, iar din banii recuperați să fie procurate alte volume, sau „să se facă un schimb de carte cu alte librării”⁴³. Mai amintim în contextul documentelor citate deja în demersul nostru, precum că, cei care au inventariat cărțile din biblioteca donată – nobilul Nicolae Demi, paharnicul Ioan Galanu și funcționarul Nicolae Harita – ceva mai devreme (vezi *raportul din 6 noiembrie 1833*, către Mareșalul Adunării Nobilimiii), au avut aceleași intenții: pentru inventarul bibliotecii Gimnaziului regional să fie reținute câte un exemplar din fiecare carte de autor a lui Dimitrie Govdelas (din cele trei titluri), pe când „restul cărților nu mai sunt de folos pentru instituția școlară, cu atât mai mult cu cât rămân fără ladă. Or, aceste volume ar putea fi de real folos pentru fiul moștenitor al lui Govdelas. Mai mult, aceste cărți i-ar fi fost un sprijin material considerabil în starea lui complet neapărată și neajutorată”⁴⁴.

⁴² ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2048, f. 339-40.

⁴³ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2048, f. 39-41.

⁴⁴ ANRM, F. 88, inv. 1, d. 719, f. 8, verso.

Biblioteca lui Dimitrie Govdelas și problema cenzurii. Cea mai complicată și spinoasă problemă în contextul subiectului luat în dezbatere este cea legată de cenzura cărților intrate în Basarabia. Sursele aduse în discuție – corpul de documente din ambele fonduri: cel al Guvernatorului civil al Basarabiei (1834-1847)⁴⁵ și cel al Adunării Nobilimii basarabene (1833-1834)⁴⁶ – nu ne dau un răspuns plauzibil la o întrebare esențială: ce s-a întâmplat cu biblioteca lui Dimitrie Govdelas? Cărțile, odată intrate în biblioteca Gimnaziului regional, au rămas, totuși, în Basarabia sau au fost returnate peste hotarul Imperiului Rus? (Amintim în context că actul de intrare a cărților donate în colecția bibliotecii Gimnaziului Regional a fost semnat în 4 decembrie 1834). Este de presupus că documentarul decodificat – din arhivele locale – constituie doar o parte din acea imensă corespondență în problema cenzurii cărților din biblioteca profesorului grec Dimitrie Govdelas. Răspunsul la întrebările noastre ar mai trebui căutat în arhivele din Sankt Petersburg sau Odesa.

Cert este că impunătoarea colecție de carte a profesorului grec Dimitrie Govdelas, de la Academia Domnească din Iași, ajunsă în Basarabia, a provocat mare bătaie de cap autorităților imperiale. Fenomenul propriu-zis, al cenzurii, s-a extins asupra întregii colecții de carte și a durat aproape cincisprezece ani (1833-1848). Conform unei ordini interne, existente în Imperiul Rus, în baza Statutului de cenzură (1804, 1826) toate publicațiile străine ce treceau hotarul urmau să fie supuse cenzurii. Comitetul pentru cenzura străină, în a cărui zonă de competență intra Basarabia, se afla la Odesa. Anume acestuia din urmă i s-au expediat listele-catalog (versiunea titlurilor traduse în rusă), iar cărțile donate de către Dimitrie Carastati s-au păstrat mult timp „în lăzi la boierul Galanu” din Chișinău. În baza actului din 4 decembrie 1834, toată colecția de carte a intrat în gestiunea bibliotecii Gimnaziului Regional⁴⁷. Însă cenzura propriu-zisă asupra cărților va fi de durată. De fapt, nici nu putem cunoaște exact cât a durat. Ceea ce știm cu certitudine – în baza sur-

⁴⁵ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2048: *Corespondența Guvernatorului General al Novorossiei la adresa guvernatorului civil al Basarabiei privitor la actul de donație a colecției de carte pentru folosul așezămintelor de învățământ de către moșierul Dimitrie Carastati* (70 file).

⁴⁶ ANRM, F. 88, inv. 1, d. 719 (60 file).

⁴⁷ ANRM, F. 88, inv. 1, d. 719, f. 40.

selor cercetate (corespondența oficială dintre diverse instituții de cenzură), este că procedura de cenzură a cărților din colecția bibliotecii lui Dimitrie Govdelas s-a extins pe o perioadă de aproape un deceniu jumătate și, cronologic se înscrie între anii 1833-1848.

După data de 14 ianuarie 1834, informațiile privitor la destinul colecției de carte, sau cele vizând problemele de cenzură, pot fi recuperate aproape exclusiv din sursele fondului Guvernatorului civil al Basarabiei. După 25 ianuarie 1834, dispozițiile contelui Mihail Voronțov, în legătură cu biblioteca donată, sunt transmise către mareșalul Adunării Nobilimii prin mijlocirea guvernatorului civil. Schimbările intervenite își au explicația în legătură cu procedura de cenzură a cărților.

Vor apărea inerent – în abordarea fenomenului propriu-zis al cenzurii – și unele intervenții „repetate” în citarea surselor. Or, acest criteriu de selectare s-a impus din momentul în care ne-am propus sistematizarea datelor în scopul de a contura un tablou complet al mecanismului de cenzură. Vom cita în continuare, integral, după sursele decodificate.

1833, august, 2, nr. 13101. Adresa guvernatorului general al Novorosiei către mareșalul nobilimii.

„Am primit raportul Domniei Voastre din 25 mai curent, nr. 237. Între timp, am înștiințat serviciul Consulatului Rus în Moldova, de la Iași, despre rugămintea nobilului Dimitrie Carastati, ca aceștia la rândul lor să înștiințeze moștenitorii doctorului Govdelas, dacă aceștia din urmă sunt gata să răscumpere biblioteca. Dorința lui Dimitrie Carastati este ca – banii sau cărțile – să fie destinați pentru tineretul studios al Basarabiei. Printre altele fie spus, am deosebită plăcere, și rog să aduceți de la numele meu mulțumiri boierului Dimitrie Carastati, pentru gestul său de binefacere în folosul public, în scopul răspândirii învățământului în regiune. Va asigura că neapărat voi comunica despre toate acestea domnului ministru al Afacerilor Interne. De asemenea, rog, catalogul acelor volume, odată întocmit, ne-întârziat să mi-l transmițeți”⁴⁸.

1834, ianuarie 25, nr. 1381. Adresa guvernatorului civil către mareșalul Adunării Nobilimii din Basarabia.

„Înălțimea Sa, guvernatorul general al Novorosiei și Basarabiei, contele Mihail Voronțov, mi-a comunicat referitor la colecția de carte donată de către boierul Dimitrie Carastati [...]. Înălțimea Sa a făcut referință la corespondența avută cu reprezentanța Consulatului rus din Iași în legătură cu identificarea unui eventual moștenitor al regretatului Govdelas, care și-ar fi dorit să răscumpere cele 2 723 volume de la boierul Dimitrie Carastati. Răspunsul celor din Serviciul Consular Rus din Iași se rezumă la faptul că, acolo locuiește fiul minor al lui Govdelas, însă acesta nu are niciun drept de moștenire și se află la întreținere în unul din pensiunile de acolo, fiind ajutat de străini. Iar pentru că mai este și fără tutore, șefii locali încă nu pot da un răspuns afirmativ, în sensul dacă va fi el în stare vreodată să răscumpere cărțile lăsate în gaj de tatăl său.

După cum vi s-a comunicat anterior boierul Dimitrie Carastati a prevăzut, precum că în cazul în care cărțile nu vor fi cu puțință de a fi răscumpărate, el este gata să le doneze unei instituții de învățământ din Basarabia. În legătură cu cele expuse, guvernatorul general solicită să-i fie pus la dispoziție un catalog de colecție. De asemenea, în adresa din 14 ianuarie curent, a rugat să fie informat asupra locului de păstrare a cărților. S-a dispus, ca acestea să fie păstrate intacte până la o nouă dispoziție a sa”⁴⁹.

1834, ianuarie, 31. Adresa de răspuns a mareșalului nobilimii .

„Înălțimea Voastră, Vă aduc la cunoștință, precum că acel catalog solicitat de către guvernatorul general a și fost expediat la Odesa, în 29 decembrie 1833, iar cărțile se păstrează în lăzi la nobilul Ivan Galano în Chișinău și sunt în securitate. Alăturat, Vă trimit și copia „Memoriului” expediat guvernatorului general în legătură cu cărțile donate”⁵⁰.

1834, iunie, 20. Adresa contelui Mihail Voronțov către guvernatorul Basarabiei.

„Înălțimea Voastră, vă aduc la cunoștință precum că, registrul cărților prezentate la porunca mea, în data de 28 decembrie 1833, a fost depus la Comitetul de cenzură din Odesa. Va înștiințez, de asemenea, că unele titluri din cărțile prezentate în registru au fost interzise de cenzură. Acele

⁴⁸ ANRM, F. 88, inv. 1, d. 719, f. 6-7.

⁴⁹ ANRM, F. 88, inv. 1, d. 719, f. 38-39 v.; ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2048, f. 3.

⁵⁰ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2048, f. 5.

exemplare, atunci când voi dispune, imediat să fie aduse la Comitetul de cenzură din Odesa. Celelalte volume vor fi transmise în supravegherea curatorului de bibliotecă din Odesa. Instituția, cărei i-au fost donate cărțile va fi deschisă pentru public de 2-3 ori pe săptămână, neapărat la una și aceeași ora. Iar în zile de odihnă lectura cărților să fie accesibilă pentru toți doritorii⁵¹.

1834, iunie, 20. Adresa guvernatorului Novorossiei și Basarabiei către mareșalul Adunării Nobilimii

„Înălțimea Voastră, registrul cărților prezentate la porunca mea, în data de 28 decembrie 1833 a fost depus la Comitetul de cenzură din Odesa, care a depistat unele volume interzise. Acele cărți să fie aduse la Odesa, atunci când voi dispune. Celelalte volume vor fi transmise în supravegherea curatorului de bibliotecă din Odesa. Instituția, cărei i-au fost donate cărțile, va fi deschisă pentru public de 2-3 ori pe săptămână, neapărat la una și aceeași ora. Iar în zile de odihnă lectura cărților să fie accesibilă pentru toți doritorii. Informându-vă despre toate acestea, rugăm să vă pronunțați pe marginea unei distincții pentru boierul Dimitrie Carastati [...]”⁵².

1837, septembrie, 2, nr. 12017. Adresa contelei Mihail Voronțov către guvernatorul Basarabiei.

„Înălțimea Voastră, Vă aduc la cunoștință, precum că Comitetul de cenzură străină din Odesa, la cererea insistentă a ministrului Învățământului Public, dl Uvarov, solicită din nou Catalogul cărților donate pentru biblioteca Gimnaziului Regional din Chișinău, precum și opinia Înălțimii Voastre privitor la distincția meritată de către nobilul Dimitrie Carastati. Alăturat să ne prezentați un formular de serviciu. În legătură cu acest subiect vi s-a solicitat avizul în adresele precedente din 16 octombrie 1834, nr. 14475; 7 decembrie 1834, nr. 16413; din 23 iulie 1837, nr. 9887; 24 august 1837, nr. 17856”⁵³.

1837, august, 24. Adresa de răspuns a guvernatorului Basarabiei.

„Milostive Domn, Constantin Pavlovici, alăturat va prezentăm catalogul cărților donate pentru biblioteca Gimnaziului Regional din Chișinău de

către boierul Dimitrie Carastati. Aceste cărți alcătuiesc în total 2615, dintre care în limba greacă sunt 1536. Cele în limba greacă se găsesc într-un număr foarte mare: 1408 de volume sunt ale autorului Dimitrie Govdelas. În 1833, Consulatul Rus din Iași nu ne-a putut da un răspuns afirmativ dacă cărțile vor putea fi răscumpărate”⁵⁴.

1837, septembrie, 24. Adresa directorului școlilor din Basarabia către guvernatorul Basarabiei.

„Milostive Domn, din cele 1408 volume, ce alcătuiesc trei titluri din manuale de autor, propun să fie selectate pentru biblioteca Gimnaziului Regional doar o parte, celelalte să fie vândute, odată ce fiul moștenitor nu este în stare să le răscumpere. Apoi, nu se știe dacă cărțile donate vor fi de folos pentru instituție. [...]”⁵⁵.

1837, octombrie, 12. Guvernatorul Basarabiei a expediat un „memoriu” amănunțit despre cărțile donate din biblioteca lui Dimitrie Govdelas, către Comitetul pentru cenzură străină din Odesa⁵⁶.

1838, ianuarie, 19, nr. 669. În adresa expediată către șeful oblastei, Comitetul de Cenzură din Odesa amintea privitor la circulara din 12 octombrie 1837, solicitând prezentarea de urgență a Catalogului integral al bibliotecii donate. În baza listelor preventive, Comitetul de cenzură a depistat multe alte titluri interzise. Se reamintea că în „art. 94, Statutul de cenzură prevede ca volumele să fie înapoiate stăpânului sau expediate la Comitetul de cenzură „pentru păstrare”. Cât privește celelalte volume „necunoscute”, comitetul încă nu poate confirma niciun aviz, înainte de a fi întreprinsă cenzura preventivă. Cum să procedăm cu cărțile interzise? Poate moștenitorul dorește să răscumpere toată colecția și s-o ducă peste hotar? /semnat/ Ministrul Învățământului Public, contele Uvarov; secretar de cancelarie Șirinski Șahmatov”⁵⁷.

1838, decembrie, 12, nr. 1834. La insistența instanțelor de cenzură străină din Odesa, guvernatorul civil al Basarabiei este pus din nou în situația să intervină către oficialitățile ieșene. Acesta va expedia o adresă pe numele consulului rus în Principatul Moldovei, „contele Karl Estafievici Kotzebue, însă acesta nu s-a grăbit să răspundă”⁵⁸.

⁵¹ ANRM, F. 88, inv. 1, d. 719, f. 10.

⁵² ANRM, F. 88, inv. 1, d. 719, f. 41.

⁵³ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2048, f. 46.

⁵⁴ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2048, f. 44.

⁵⁵ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2048, f. 50-52.

⁵⁶ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2048, f. 50-523.

⁵⁷ ANRM, F. 88, inv. 1, d. 719, f. 54.

⁵⁸ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2048, f. 62.

1839, mai, 5. Guvernatorul general de la Odesa îl înștiința pe „Pavel Ivanovici”, șeful oblastei Basarabia, precum că a obținut în sfârșit de la logofeția Divanului din Iași un certificat ce se anexează: „În urma cercetărilor întreprinse, s-a stabilit că fiul lui Dimitrie Govdelas, este minor, fapt care exclude orice posibilitate de a duce cu el tratative privitor la datoria tatălui său”⁵⁹.

1839, 13 mai, nr. 1543. Adresa de răspuns de la Consulatul rus din Iași, semnată de contele Karl Kotzebue. „Înălțimea Voastră, vă aduc la cunoștință că după o îndelungată corespondență cu logofeții Principatului, cu postelnicul de la Departamentul de Interne și cu logofătul de Justiție, în 12 decembrie, nr. 1824, iar pe 27 aprilie 1839, nr. 2278, am obținut avizul textului tradus, pe care l-am și expediat lui Pavel Ivanovici Fiodorov. Primiți asigurările mele, Înălțimea Voastră, că fiul moștenitor nu este apt de a răscumpăra colecția”⁶⁰.

1846, decembrie, 21, nr.1571 Ministrul Învățământului Public din nou solicită confirmare: „Înălțimea Voastră, rugăm să confirmați acea copie avizată de autoritățile ieșene în aprilie 1839, și să verificați încă o dată dacă între timp nu s-a întreprins și o altă corespondență cu Iașii”.

1847, ianuarie, 20, nr. 142. Adresa guvernatorului general al Novorosiei și Basarabiei către șeful oblastei (cu reproducerea de rigoare ale copiilor de alta dată în problema cenzurii cărților din biblioteca lui Dimitrie Govdelas), prin care se solicită de urgență „copia legalizată a adresei din 5 mai 1839 a contelui Kotzebue. Iar în cazul în care, între timp, mai avusese loc un alt schimb de corespondență cu serviciul consular rus din Iași, de asemenea, rog să fiu înștiințat, pentru că aceste informații n-au fost atunci aduse la cunoștința Ministerului Învățământului Public”⁶¹.

Toate aceste mărturii în problema cenzurii cărților stau dovadă că, mașina birocratică a administrației imperiale, odată pornită, nu se mai putu opri. Doar o simplă înșirare a datelor selectate (anii de corespondență) ne conturează un tablou deosebit de sugestiv în această privință: 1833, august, 2; 1834, 12 decembrie; 1834, 16 octombrie, 1834, 7 decembrie; 1834, 23 iulie, 1847, 24 noiembrie;

1836, 24 noiembrie; 1837, 15 iulie; 1847, 2 septembrie; 1848, 6 februarie; 1848, 26 noiembrie; 1848, 12 decembrie etc.

Comitetul de cenzură, care depistase în listele expediate, exemplare „strict interzise”, cere ca acestea să fie expediate la Odesa. Anume lista cărților solicitate de cenzură a și fost identificată de către cercetătorul Efim Levit, în 1981. Dintre cele 52 de titluri prohibite doar două s-au dovedit a fi „strict interzise”: *Originea tuturor cultelor sau religiile universale*, Paris, 1794, vol. I, II, IV, VI, VII, XI, XII; *Tabloul istoric și politic al Europei*, Paris, 1801 (două volume). Celelalte 50 de titluri, sunt declarate „necunoscute”:

- cărți de filozofie: *Cugetări filozofice*, Londra, 1708; *Adevăratul filozof sau aplicarea filozofiei*, Amsterdam, 1766; *Memorii filozofice*, Paris, f.a.; *Eseu asupra destinației omului*, Dresda, 1705; *Spiritul monarhilor filozofi*, Viena, 1765; *Teologul filozof*, Paris, 1786; *Rătăcirile filozofiei sau scrisori dlui Rousseau...*, Amsterdam, 1792;
- lucrări morale: *Școala omului*, Kondra, 1755; *Scrisori morale*, Amsterdam, 1737; literatură religioasă: *Unitatea bisericii sau combaterea noului sistem*, Luxemburg, 1727; *Comentariu literar al Sfintei Biblii*, Viena, 1763; *Dicționar catihetic pentru tineret*, Berlin, 1784;
- tratate politice: *Oracolul acestui secol*, Londra, 1743; *Îndreptar pentru conștiința unui rege*, Haga, 1747; *Principiile oricărei guvernări*, Dresda, 1768; *Dicționar politic*, Londra, 1762; *Criza Europei*, f. loc, 1783; *Despre libertatea și egalitatea oamenilor și a cetățenilor*, Viena, 1793; *Anuarul republicanului sau inventarul fizico-economic*, Paris, 1794;
- lucrări istorice: *Călătorie istorică prin Europa*, Amsterdam, 1708; *Revoluțiile imperiilor și ale regatelor*, Paris, 1769, 2 vol.; *Istoria revoluțiilor din Polonia de la moartea lui August III până în 1775*, Varșovia, 1775, 2 vol.; *Schiță de istorie universală*, Paris, f.a.;
- științele naturii: *Singularitățile naturii*, 1768; *Despre natura omului*, Paris, 1800; A.B.D., *Călătorie în Orient*, Paris, 1801;
- beletristică: *Aventurile unui ofițer*, Paris, 1799; *Amanții filozofi*, Amsterdam, 1755; *Culegere de bucăți serioase și interesante*, Amsterdam, 1760; *Visurile călătorului solitar*, f. loc, f.a.;

⁵⁹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2048, f. 66.

⁶⁰ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2048, f. 66.

⁶¹ ANRM, F. 88, inv. 1, d. 719, f. 68.

Tablouri de viață și moravurile secolului al XVIII-lea, f. loc, f.a. (Levit 1981, 76).

Concluzii. Pe valul evenimentelor politice ce se petreceau în Principatele Române în legătură cu mișcarea eteristă, Dimitrie Govdelas, profesorul grec de la Academia Domnească din Iași s-a refugiat în Basarabia, reușind să treacă hotarul (11 martie 1822) cu prestigioasa sa bibliotecă.

În urma cercetărilor întreprinse s-a stabilit că, în data de 1 aprilie 1825, Dimitrie Govdelas, a împrumutat 335 galbeni olandezi de la boierul basarabean Dimitrie Carastati, lăsând în schimb câteva lăzi cu cărți, în număr de 2723 volume. Acesta din urmă, în 24 mai 1833, a donat impunătoarea colecție de carte „în folosul tineretului studios” de la Gimnaziul regional din Chișinău (între timp, proprietarul bibliotecii, D. Govdelas a decedat (1831). Din acest moment toată colecția de carte a fost supusă unui control riguros din partea Comitetului de cenzură străină din Odesa. Deși, sub interdicția cenzurii au nimerit doar 52 de titluri din numărul total de 2723 vol., cărțile intrate în biblioteca Gimnaziului Regional (4 decembrie 1834) s-au aflat permanent în supravegherea strictă a Comitetului de cenzură străină din Odesa. În baza surselor cercetate fenomenul cenzurii cărților poate fi urmărit pe parcursul a 15 ani (1833-1848):

- Pavel Strucikov, funcționarul responsabil de supravegherea sistemului școlar din Basarabia și de completarea fondului de carte al bibliotecilor, inclusiv, a militat permanent pentru vânzarea surplusului de cărți (cele de autor în limba greacă), iar din contul banilor recuperați să fie procurate altele noi.
- Guvernatorul general al Novorossiei și Basarabiei, contele Mihail Vasilievici Voronțov, în repetate rânduri a revenit asupra cenzurii cărților din biblioteca donată de către Dimitrie Carastati, solicitând în acest scop, de fiecare dată, catalogul bibliotecii, dar și multe alte amănunte despre eventualul moștenitor de la Iași. Scopul ascuns al acestor încercări era de a returna cărțile înapoi la Iași. Constatăm că documentarul decodificat – din arhivele locale – constituie doar o parte din acea imensă corespondență în problema cenzurii cărților din biblioteca profesorului grec Dimitrie Govdelas. Răspunsul la întrebările noastre ar mai trebui căutat în arhivele din Sankt Petersburg sau Odesa.

În baza surselor cercetate a fost identificată doar o parte din catalogul cărților – în diferite limbi – din biblioteca lui Dimitrie Govdelas (2723 volume): latină, franceză, germană, rusă, ungară, greacă (1408 volume). Au rămas în continuare necunoscute 128 de volume în limba greacă.

Surse

Ведомость о состоящих в Кишиневской Публичной Библиотеки книгах в 1843 году (ANRM, F. 2, inv. 1, d. 4266).

Переписка по ходатайству помещика Дмитрия Карастати о проекте учреждения в своем имении приходского училища содержащего за свой счет (ANRM, F. 2, inv. 1, d. 4467).

Переписка с Бессарабским генерал губернатором о пожертвование дворянином Дмитрием Карастати книг для бессарабских училищ (ANRM, F. 88, inv. 1, d. 719).

Переписка с Новороссийским Генерал губернатором о пожертвование яским помещиком Карастати книг в пользу учебных заведений (ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2048).

Bibliografie

Bulat 1929: T. Bulat, Un conflict între Divanul Moldovei și profesorul Demetru Gobdelas (1810-1812). In: Arhivele Basarabiei, nr. 1 (Chișinău 1929).

Camariano-Cioran 1971: A. Camariano-Cioran, *Academiile Domnești din București și Iași* (București 1971).

Levit 1981: E. Levit, Soarta unei biblioteci și soarta unui om. In: *File vechi necunoscute. Contribuții științifico-literare la istoria literaturii și culturii moldovenești* (Chișinău 1981).

Paracostea 1963: C.P. Paracostea, O bibliotecă din Moldova la începutul secolului al XIX-lea. Biblioteca de la Stânca. In: *Studii și cercetări de bibliologie* (Iași 1963).

Крупенский 1912: А.Н. Крупенский, Краткий очерк о бессарабском дворянстве (Санкт Петербург 1912).

Одесский 1834: Одесский Вестник, № 51 (Одесса 1834).

Северная 1835: Северная Пчела, № 177 (Санкт Петербург 1835).

Censorship, library and books (the 19th century)

Abstract

Materials under discussion are in the main documentary evidences concerned the history of a private library of the first half of the 19th century belonged to Dimitrie Gobjdela (1780-1831), a lecturer at the Academia Domnească from Iași. The book collection of the Dimitrie Gobjdela's famous library that numbered 2733 volumes in different languages: Greek, German, French, Latin etc. was brought to Bessarabia and given in pawn by its owner (April 1, 1825) to a boyar Dimitrie Carastati in exchange for 335 Dutch gold coins. Official correspondence from the Chișinău National Archives (the Fund of the Bessarabian Marshal of the Nobility and the Fund of the Office of the Civil Governor of Bessarabia) fills in some unknown or little-known pages of the destiny of the Dimitrie Gobjdela's library.

Our task is to clarify and to highlight the historical and cultural value of that imposing collection of books, that later was found in the library of the Chișinău Regional Gymnasia. There are several reasons for attaining these objects:

- Insufficient historical data on the collection of books from the libraries of Bessarabia of the 19th century.
- Lack of scientific information on the catalogue of the Dimitrie Gobjdela's Library.
- Specificity of the restrictive system of the tsarist censorship concerned foreign books brought to Bessarabia.

List of illustrations:

Fig. 1. Catalogue of books in French from the library of Dimitrie Gobjdelas (ANRM, F. 88, inv. 1, d. 719, f. 25).

Fig. 2. Catalogue of books in Latin from the library of Dimitrie Gobjdelas (ANRM, F. 88, inv. 1, d. 719, f. 16 001).

Цензура, книга и библиотеки (XIX век)

Резюме

Работа посвящена документальному исследованию истории частной библиотеки Дмитрия Говделаса (1780-1831), профессора Придворной Академии в Яссах, на протяжении первой половины девятнадцатого века. Первого апреля 1825 года, коллекция книг из знаменитой библиотеки Дмитрия Говделаса, содержащая 2723 тома на греческом, немецком, французском, латинском и других языках, была оставлена владельцем, в качестве залога, боярину Димитрие Карастати, за 335 голландских золотых. Официальная переписка, содержащаяся в Фондах Национального Архива в Кишиневе (Фонды Бессарабского Дворянского Собрания и Канцелярии Гражданского Губернатора Бессарабии) дает нам новую информацию о судьбе библиотеки Дмитрия Говделаса.

Нашей задачей является выявление и исследование исторической и культурной ценности этой внушительной коллекции книг, которая позже оказалась в Библиотеке Областной гимназии Кишинева. Есть несколько причин, по которым мы ставим такую задачу:

- Нехватка исторической информации о коллекции книг бессарабских библиотек в 19-ом веке.
- Отсутствие научной информации о каталоге библиотеки Дмитрия Говделаса.
- Особенности ограничительной системы царской цензуры по отношению к иностранным книгам на территории Бессарабии.

Список иллюстраций:

Рис. 1. Каталог книг на французском языке из библиотеки Димитрие Говделаса (ANRM, F. 88, inv. 1, d. 719, f. 25).

Рис. 2. Каталог книг на латинском языке из библиотеки Димитрие Говделаса (ANRM, F. 88, inv. 1, d. 719, f. 16 001).

08.02.2011

Dr. Maria Danilov, Muzeul Național de Arheologie și Istorie a Moldovei, str. 31 August, 121-A, MD-2012 Chișinău, Republica Moldova, e-mail: danilovmaria@yahoo.com